

адвокатури України. 2013. № 4. С. 1—6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaa_u_2013_4_11 (дата звернення: 14.03.2023).

4. Шевчук В. М. Засоби криміналістичної тактики: поняття та система. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 2 (22). С. 166—180.

Роль засобів цифрової криміналістики у розслідуванні воєнних злочинів в Україні

Віктор Шевчук,

д-р юрид. наук, професор, заслужений юрист України, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8058-3071>, e-mail: Shevchuk_viktor@ukr.net

Досліджено актуальні проблеми використання засобів цифрової криміналістики у розслідуванні воєнних злочинів в Україні. Обґрунтовано, що сучасні можливості розслідування воєнних злочинів дають змогу визначити джерела цифрової інформації з метою збирання та дослідження цифрових слідів. Виокремлено основні напрями застосування інструментів цифрової криміналістики у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів. Зазначено, що для законного отримання цифрових слідів необхідно використовувати спеціальні знання, а також проводити судові експертизи. Визначено перспективні напрями досліджень цієї проблематики.

Ключові слова: цифрова криміналістика; воєнні злочини; збирання доказів; цифрова інформація; судова експертиза; криміналістичні знання.

The role of digital forensics tools in the investigation of war crimes in Ukraine

Victor Shevchuk

Current issues of using digital forensics tools in the investigation of war crimes in Ukraine are studied. It is substantiated that modern possibilities of investigation of war crimes make it possible to identify sources of digital information for the purpose of collecting and researching digital traces. The main directions of application of digital criminalistic tools in the documentation and investigation of war crimes are allocated. It is indicated that for the legitimate receipt of digital traces, it is necessary to use specific expertise, as well as conduct forensic examinations. Prospective re-search directions on this issue are determined.

Keywords: digital criminalistics; war crimes; collection of evidence; digital information; forensic examination; forensic knowledge.

Сучасний стан злочинності в Україні та її динаміка під час війни значно вплинули на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування і застосування криміналістичних знань. Інформатизація соціального середовища призвела до «технологізації» криміналістики, розроблення і впровадження інформаційних, цифрових, телекомунікаційних та інших технологій [11, с. 83]. У реаліях сьогодення гостро постає питання про підвищення ефективності розслідування злочинності, зокрема воєнних і кіберзлочинів за допомогою цифрових технологій.

Зараз усі практики у сфері міжнародного кримінального правосуддя повинні підтримувати новітні цифрові технології та культивувати сучасне розуміння, як соціальні мережі, геолокації, розмови за допомогою мобільного зв'язку, комп'ютерна інформація та інші цифрові сліди й комунікації використовують у зонах проведення воєнних дій [12, с. 335]. Зважаючи на воєнну

агресію окупаційними російськими військами на територію України та вчинення ними масових убивств, гвалтувань, мародерства, сьогодні гостро постає проблема збирання доказів цих злочинів. Це потребує активізації та поширення застосування цифрових технологій із метою виявлення, документування та розслідування воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду [2, с. 55].

За офіційною статистикою Офісу Генерального прокурора серед злочинів, скоєних в період повномасштабного вторгнення РФ, найпоширенішими є:

- злочини агресії та воєнні злочини (zareєстровано станом на 14.03.2023 р. 73 996 злочинів);
- злочини проти національної безпеки (16 888 злочинів);
- злочини проти дітей (загинуло 464 дитини, поранено 935 дітей);

- магістральна справа щодо агресії РФ (642 підозрюваних представників військово-політичного керівництва РФ — військово командування, посадовці, міністри, депутати, керівники правоохоронних органів та ін.) [1].

У сучасному світі майже вся діяльність людини (зокрема, злочинців) супроводжується своєрідною слідовою картиною, серед якої особливе місце посідають цифрові сліди як важливе джерело криміналістично-значущої інформації. Саме цифрові, а не електронні сліди на сьогоднішній день становлять основу доказової бази під час розслідування кримінальних правопорушень. У цифрових слідах, незважаючи на форму зберігання інформації, що постійно змінюється, залишається незмінним цифрове кодування інформації, що отримало доволі широке застосування, замінивши аналоговий сигнал. Тому, зважаючи на ці аргументи, сьогодні варто говорити про цифрові сліди, що залишаються у віртуальному просторі.

В Україні криміналістика та судова експертиза мають європейський вектор розвитку. Європейські підходи виявляються й у застосуванні стандартів доказування під час кримінального провадження [8, с. 326]. За таких обставини нині можна говорити про активізацію тенденцій формування та застосування нового наукового напрямку — цифрової криміналістики (*Digital Criminalistics*) [5, с. 35].

У спеціальній літературі існують різні підходи до визначення поняття «цифрова криміналістика» та її місця у системі криміналістики та судових наук. Одні науковці вважають, що цифрова криміналістика — це окрема галузь судових наук, яка є системою наукових методів дослідження цифрових доказів із метою сприяння виявленню та розслідуванню кримінальних правопорушень [7], інші зазначають, що цифрова криміналістика має відношення до процесу збирання, отримання, збереження, аналізування та подання електронних (цифрових) даних із метою отримання оперативно-розшукових відомостей, доказової інформації та здійснення розслідування і кримінального переслідування відносно різних видів кримінальних правопорушень [3], зокрема кіберзлочинів і воєнних злочинів. У деяких джерелах розширюють це поняття до дій із такими доказами у досудовому та судовому провадженні. Тому цифрова криміналістика може складати стратегічний напрям у розвитку криміналістичної науки [4, с. 73—77].

На нашу думку, предмет цифрової криміналістики становлять закономірності виявлення, фіксації, попереднього дослідження, використання комп'ютерної інформації, цифрових слідів та засобів їх оброблення з метою вирішення завдань виявлення, розкриття, розслідування та профілактики кримінальних правопорушень, а також розроблення на цих знаннях закономірностей технічних засобів, прийомів, методичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію діяльності щодо протидії кримінальним правопорушенням у цифровому просторі. Отже, цифрова криміналістика — це галузь криміналістики, яка займається вивченням закономірностей виникнення і використання цифрових слідів та розроблення на знанні цих закономірностей технічних засобів, прийомів та методів щодо виявлення, фіксації, вилучення та дослідження цифрової інформації (доказів) і засобів її оброблення з метою розкриття, розслідування та профілактики кримінальних правопорушень [9].

В умовах воєнної агресії РФ проти України традиційні криміналістичні засоби та форми збирання доказів воєнних злочинів можуть працювати обмежено через небезпеку для всіх учасників слідчих (розшукових) дій, а також через неможливість безпосереднього доступу до місця події, тому виникає потреба у застосуванні інструментів цифрової криміналістики.

Сучасні можливості розслідування воєнних злочинів дають змогу визначити джерела цифрової інформації, які визначають напрями збирання та дослідження цифрових слідів (зокрема, із мобільних пристроїв вилучених в учасників кримінального провадження телефонів; із персональних комп'ютерів фізичних та юридичних осіб; із серверів та інших накопичувачів інформації в організаціях та установах; із радіочастотних ідентифікаторів, GPS-трекерів, датчиків, стаціонарних і мобільних вимірювальних пристроїв із використанням систем геопозиціонування, відеоспостереження та позиціонування; із мережевих сервісів, що забезпечують голосовий і відеозв'язок через інтернет, наприклад, *ICQ, Skype, WhatsApp, Viber, Telegram* та ін.; із банківських систем на відповідних цифрових носіях (*SD*-диски, флеш-картки та ін.); від операторів стільникового зв'язку щодо деталізації абонентського зв'язку та визначення місця знаходження абонента з геолокації; із камер відеоспостереження комерційних і державних структур; із вилучених у учасників кримінального провадження фотоапаратів та відеокамер.

Не менш важливий зв'язок використання спеціальних знань під час збирання цифрових слідів, визначення можливостей судово-експертних досліджень, оцінювання та використання результатів експертиз у доказуванні та трансформації компетенцій судових експертів із більшості різновидів судових експертиз за доби цифрових технологій. У наш час об'єкти в цифровому вигляді надходять на експертизу як на окремих носіях інформації, так і в комп'ютерних системах. Тому для законного отримання цифрових слідів необхідне використання відповідних спеціальних знань, а також проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи.

Убачаємо, що застосування технологій штучного інтелекту та процес цифровізації криміналістики є закономірним етапом розвитку й формування сучасних криміналістичних знань, що передбачає впровадження цифрових технологій у різні галузі криміналістичної науки, судової експертології та юридичної практики, тому необхідно актуалізувати розвиток цифрової криміналістики. До того ж особливу увагу слід звернути на підвищення ролі криміналістичної дидактики [6, с. 12—26], зокрема криміналістичну підготовку слідчих, прокурорів, судів, детективів, слідчих-криміналістів, судових експертів у сфері цифрових технологій. Актуальним нині є започаткування нової професії та здійснення підготовки цифрового криміналіста.

Для ефективного вирішення нових завдань в умовах воєнного стану та процесів цифровізації суспільства сучасну парадигму криміналістики доцільно спрямувати на подальший розвиток і формування цифрової криміналістики як стратегічного напрямку.

Перелік джерел посилання

1. Website of the Office of the Attorney General Ukraine. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 14.03.2023).
2. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 1. С. 46—56. DOI: 10.30525/2592-8813-2022-1-6 (дата звернення: 14.03.2023).
3. Колодіна А. С., Федорова Т. С. Цифрова криміналістика: проблеми теорії і практики. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 176—180.
4. Konovalova V. O., Shevchuk V. M. Digital criminalistics as a strategic direction of formation of criminalistic knowledge. Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the III International Scientific and Theoretical Conference, January 20, 2023. Amsterdam, The Netherlands: European Scientific Platform. Pp. 73—77.
5. Латиш К. Цифрова криміналістика у період війни в Україні: можливості використання спеціальних знань у сфері інформаційних технологій. *Kriminalistika ir teismo ekspertologija : mokslas, studijos, praktika*: XVIII. 2022. T. 18. Pp. 31—37.
6. Malewski H., Kurapka V. E., Tamelè I. Motivation and expectations of students-an important factor in the implementation of the new bachelor's degree-program "Law and Criminalistics. *The Criminalist of the First Printing*. 2021. № 21. Pp. 12—26.
7. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Цифрова криміналістика й удосконалення системи криміналістичної техніки в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 283—294.
8. Шевчук В. М. Європейський вектор розвитку сучасної криміналістики. *Адаптація правової системи України до права Європейського союзу: теоретичні та практичні аспекти* : мат-ли VI Всеукр. наук.-практ. конф. (Полтава, 29.09.2022). Полтава, 2022. С. 325—327.
9. Шевчук В. М. Цифрова криміналістика: формування та роль у забезпеченні безпекового середовища України. *Нова архітектура безпекового середовища України* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 23.12.2022). Харків, 2022. С. 146—150.
10. Shevchuk V. Current Issues of Criminalistics in Context of War and Global Threats. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 2022. Is. 3 (28). Pp. 11—27.
11. Шепітько В. Ю. Формування доктрини криміналістики та судової експертизи в Україні — шлях до єдиного європейського криміналістичного простору. *Право України*. 2022. № 2. С. 76—90.
12. Freeman L. Digital Evidence and War Crimes Prosecutions: The Impact of Digital Technologies on International Criminal Investigations and Trials. *Fordham International Law Journal*. 2018. № 41 (2). Pp. 284—336.